

דלית כץ

עתונאי (עבודה ערבית) ושוודר בנק (לצוד פילים): שימוש בסרטים ישראלים ותוכניות טלוויזיה ליצירת מודלים של שיחה בעברית.

מאמר זה הוא חלק מסדנה על העברית הישראלית המודרנית: טבעה, חקירתה והוראתה. הסדנה נערכה על ידי המרכז להוראת תרבות ישראל באוניברסיטאות בעולם והאקדמיה ללשון העברית, 28 ביוני-2 ביולי 2015, באוניברסיטה העברית בירושלים.

פסטיבל הסרטים באונברסיטת וזליאן

במסגרת פעילותי האקדמית, אני מלמדת את השפה העברית ברמות שונות, ממתחילים עד מתקדמים, ומשלבת בתוכנית הלימודים פעילויות תרבותיות ישראליות שמסתכמות בממוצע של עשרה אירועים בשנה אקדמית. היוזמה של אירועי התרבות התחילה מהאהבה שלי לסרטים. חיפשתי דרך מקורית ומעניינת להעשיר את ההוראה שגם תעודד סטודנטים להתחיל ללמוד עברית, וגם תיצור התמדה, עניין והתרגשות שייגרמו לסטודנטים להמשיך את לימודי העברית מעבר לשנה הראשונה, ואף גם לסיים את כל תכנית הלימודים העברית. יצירת תמריץ היא חשובה במיוחד באוניברסיטת וזליאן שבה אין דרישה ללמוד שפה זרה. בשנת 2002 התחלתי להקרין סרטים בודדים ולהביא במאים ומבקרים ישראלים. בין אירועי התרבות הראשונים הוקרן הסרט סוף העולם שמאלה ואחר כך התקיימה שיחה עם הבמאי אבי נשר. כמו כן הוקרן הסרט אהבה טוטלית ולאחריו התקיימה שיחה עם כותב התסריט אתגר קרת. בעקבות ההצלחה של האירועים הראשונים הצלחתי להשיג תקציב לפסטיבל סרטים בשנת 2006.

הפסטיבל בתחילתו היה אירוע דו שנתי ובשנת 2010 הפך לאירוע שנתי כל סמסטר אביב, ביום קבוע עם הקרנה שבועית. בכל פסטיבל יש שישה סרטים עכשוויים: סרטי עלילה, סרטים דוקומנטריים, ולפעמים גם סדרת טלוויזיה ישראלית כמו מרחק נגיעה שהוקרנה בעבר ועבודה ערבית שהוקרנה השנה.

השאיפה שלי הייתה לשלב את כל הסרטים וההרצאות בנושאים תרבותיים עם תוכנית הלימודים בכדי ליצור אפשרויות ייחודיות ללימוד השפה. לדוגמא, שילוב של ישום ביטויים ואוצר מילים הלקוחים מן הסרטים עם אוצר מילים ודקדוק שכבר נלמדו בכיתה. השילוב המיוחד הזה מאפשר חיזוק של חומר שנלמד עם הקנית ביטויים ואוצר מילים חדשים הלקוחים מן השפה המדוברת ומהסלנג.

דלית כץ מנהלת המרכז ללימודי יהדות ומרכזת אירועים תרבותיים באוניברסיטת וזליאן בקונטיקט.

כדי לאחד לימודי שפה עם לימודי תרבות, פיתחתי מודל ייחודי של שילוב הסרט בלמידה¹. לפני כל הקרנת סרט יש הקדמה באנגלית על ידי מרצה אורח שהוא מומחה בתחום כמו במאי, פרופסור, מבקר קולנוע. אחרי ההקרנה יש שיחה עם הקהל כאשר המרצה עונה על השאלות או מתפתחת שיחה של אנשים מן הקהל. החלק הזה הוא באנגלית מכיוון שקהל היעד שלי הוא לא רק הסטודנטים לעברית אלא גם הקהילה בווליאן, סטודנטים, מרצים, עובדים, חברים ובני משפחה וגם הקהילה הכללית במידלטאון (העירה הסמוכה לאוניברסיטה) ובקונטיקט (המדינה שבה ממוקמת האוניברסיטה). אף על פי שההרצאה באנגלית, וגם הודות לכך, החלק הזה חשוב מאוד לתלמידים הלומדים את השפה העברית מכיוון שהוא בסיס לדין יותר מאוחר בחלק שני של המודל המיועד רק לסטודנטים לעברית. בחלק השני נערך מפגש נוסף עם המרצה האורח, המבוסס על שיחה בעברית (עם עזרה באנגלית). במפגש הזה הסטודנטים מציגים שאלות שהכינו מראש בבית בהכוונה מתואמת של המורה ולפעמים גם של המרצה, במיוחד אם יש לו/ה ניסיון בהוראת השפה. השלב האחרון במודל הוא כתיבת עבודה, שעליו פרסמתי מאמרים². במאמר זה אתרכז בנושא הוראתה של העברית הישראלית המדוברת מן ההיבט המעשי היומיומי.

התפתחות המודלים

אלמנט חשוב בהוראת השפה הוא יצירת הרגלים וציפיות מוגדרים מראש. לכן היה לי חשוב ליצור מסורת שבה הסטודנטים יתרגלו לאותו יום בשבוע, בחרתי את יום חמישי, שבו יוקרן סרט וביום למחרת יש פגישה לשיחה בעברית. מבחינה מעשית מציאת זמן משותף שבו כל הסטודנטים פנויים התמקדה בשעת צהרים, שבה לא מלמדים. הסטודנטים אם כך שילבו ארוחה עם שיחה באווירה של חברותא שהתחילה עם ההקרנה המשותפת באולם הקולנוע והסתיימה בארוחה משותפת. בשנים הראשונות השיחה נכללה רק בתוכנית של תלמידי השנה השנייה והשלישית. ההנחה היתה שצריך ידע בסיסי כדי לנהל שיחה בעברית. עם זאת תלמידים בווליאן לומדים עברית רק שלוש פעמים בשבוע במשך 50 דקות לכן נוצר צורך מעשי לעזור לתלמידים. כדי לכוון אותם ביקשתי שהשאלות יוכנו מראש בבית ואילו במשך השיחה נעזרתי בלוח, כדי לכתוב מילים חדשות בעברית עם תרגומן לאנגלית. בשנים האחרונות שילבתי גם את תלמידי השנה הראשונה לשיחה בעברית. שילוב התלמידים יצר מצב של immersion הדומה למצב שבו מבקרים בארץ שבה השפה המדוברת היא לא שפת האם שלך. בחוויה מסוג זה צריך להשתמש ברמזים (מילים על הלוח), תנועות ידיים ושאלות כדי להבין את המשמעות הכללית של השיחה. מאותה סיבה גם אני מבקשת מסטודנטים שיכולים (במיוחד ברמת המתקדמים) לנסות ולקרוא את הכתוביות בעברית באותו זמן שהם מקשיבים לסרט. הסיבה השנייה שהחלטתי לשלב תלמידים מתחילים בשיחה בעברית היא שרציתי לתת תקווה ותמריץ לסטודנטים בשנה הראשונה, ולהראות להם עד כמה הם יתקדמו בלימודי העברית אם הם ימשיכו ללמוד את השפה ולסיים את התוכנית בעברית. למעשה המודל הזה הוא הפירוש שלי לביטוי "דע מאין אתה בא ולאן אתה הולך". כדי ליצור אווירה יותר רגועה, המפגש בעברית לא קשור במתן ציון.

עבודה ערבית, המקלחת

הדרישה היחידה היא השתתפות והכנת שאלות בהתאם לרמת התלמידים: בעברית (שנה שנייה ושלישית) ובאנגלית (שנה ראשונה). כדי לקדם את השיחה בעברית, כל מפגש מתחיל מהשאלות של הסטודנטים בשנה השלישית (בעברית), אחר כך השיחה מתמקדת בשאלות של תלמידי השנה השנייה (בעברית) ואם נשאר זמן, היא מסתיימת עם השאלות של הסטודנטים המתחילים (באנגלית).

במאמר הזה בחרתי בשני מיצגים מתוך פסטיבל הסרטים הישראלי שהשתמשתי בהם השנה. כל אחד מיצג סוג שונה. הראשון, עבודה ערבית³, הוא סדרת טלוויזיה ונוצר לפי קומדיית המצבים האמריקאית. הסרט השני, לצוד פילים⁴, הוא קומדיה קלילה. המרצה בנושא עבודה ערבית היא גם מרצה ללימודי עברית⁵. המרצה בנושא הסרט לצוד פילים הוא במאי קולנוע, מארגן פסטיבל סרטים ודובר עברית⁶.

עתונאי. (עבודה ערבית)

סדרת הטלוויזיה, עבודה ערבית, עלתה לשידור ב-2007 והיתה הסדרה הראשונה שהוקרנה בערבית ב"פריים טיים" בטלוויזיה הישראלית. הוקרנו ארבע עונות והסדרה זכתה לאהדה רבה בקרב הקהל הישראלי, אבל פחות בקרב הקהל הערבי. בשנת 2010 צפו בסדרה כחצי מליון צופים, רובם ישראלים. השנה הוקרנו בפסטיבל שני פרקים מהעונה השנייה מכיוון שבעבר כבר הוקרנו שני פרקים מהעונה הראשונה. הפרקים שהוקרנו השנה היו הפרק הראשון המקלחת והפרק השלישי הכלב.

לפני ההקרנה, המרצה דיברה על הביטוי "עבודה ערבית" והמשמעות שלה בסלנג כעבודה לא טובה. ביקורת זאת על איכות העבודה בוודאי אינו מחמאה. הביטוי הוא דעה קדומה וחלק מסטריאוטיפ שיש ליהודים ישראלים על ערבים ישראלים. בהמשך המרצה דיברה על הסדרה שבנויה על המודל האמריקאי של קומדיית המצבים, שמצד אחד מחזקת סטריאוטיפים, ומצד שני מבקרת אותם, כמו הסדרה האמריקאית הכל נשאר במשפחה.

היא טענה שמבנה של קומדית המצבים מאפשר ליצור מצבים מורכבים ולהראות את אותו המקרה מזוויות שונות וגם לפעמים להעביר בקורת שנלקחת עם פחות התנגדות בשל השימוש בהומור. לאורך הסדרה יש בקורת על הצורה שבה סטריאוטיפים של האזרחים היהודים והערבים משתקפים משני הצדדים. המרצה קישרה את הסדרה לחיים הפרטים של כותב הסדרה, סייד קשוע, שכמו גיבור הסדרה, אמגד, גם הוא ישראלי ערבי שכותב טורים לעיתון ישראלי בעברית. כמו לאמגד גם לקשוע יש הרצון לחיות את החיים הפרטיים שלו עם האישה שלו והילדים שלו בדרך הכי ישראלית שאפשר. אבל הפוליטיקה הופכת את השאיפה הזאת ללא כל כך מציאותית עם סיטואציות שבהן דברים קורים בצורה לא מכוונת עם הרבה טעויות והומור. אמגד נשוי לאשתו, בושרה, שלומדת עבודה סוציאלית (במציאות אשתו של סייד קשוע היא עובדת סוציאלית) ובעונה השנייה יש להם ילדה בשם מאיה שהולכת לבית ספר יהודי כדי לקבל חינוך ברמה גבוהה (בדיוק כמו סייד קשוע בעצמו שלמד בפנימייה יהודית יוקרתית).

בפרק הראשון, *המקלחת*, אמגד עובר לגור עם משפחתו בשכונה יהודית. זה קרה מכיון שאמגד בעצמו ובהכוונתו של ידידו הישראלי יהודי, מאיר, התלונן לרשויות על הזרם החלש שבמקלחת בדירה של ההורים שלו בכפר. הרשויות גילו שהחלק שבו הוא מתגורר נבנה באופן לא חוקי והוציאו נגד משפחתו צו הריסה. כתוצאה מכך אמגד ובני משפחתו צריכים לחפש דירה חדשה. באותו הזמן מתפנה דירה בבנין של מאיר. בושרה מסרבת לעבור לגור בשכונה יהודית בגלל בעיות הקשורות לזהות הלאומית הערבית שלה. אולם הבעיות נפתרות במהרה הודות לזרם המים החזק במקלחת בדירה החדשה ואמגד ומשפחתו עוברים לגור בבנין של מאיר.

בפרק השלישי הנקרא *הכלב כל הכלבים* נובחים על אמגד כשהוא מגיע לבית הדירות החדש. אמגד חושב שזה קשור לדעה הקדומה שכלבים נובחים על ערבים. כדי למנוע נביחות ולהחזיר את השקט לתושבי הבנין, אמגד מחליט ללבוש כיפה. אשתו בוחנת את ההתנהגות שלו מקרוב ומחליטה שהוא מקרה מיצג לעבודת הגמר שלה בעבודה סוציאלית. במפגש עם הסטודנטים בעברית על סרטים אלה, המרצה שאלה איזה פרק הם אהבו יותר. סטודנט אחד אמר שהוא אהב את הפרק על המקלחת כי אמגד "שומר על עצמו" ודואג שיהיה לו מה שצריך. אמגד הולך לרשויות ודורש שזרם המים במקלחת יהיה יותר חזק. "שומר על עצמו" הוא ביטוי שלמדנו בשנה הראשונה (עברית מן ההתחלה, חלק א, עמ' 216). המורה יכולה לשאול את תלמידי השנה השנייה והשלישית אם הם שמו לב לביטויים אחרים מהפרקים שראינו עם המשמעות של לבקש באופן אגרסיבי בתרבות הישראלית. אם הסטודנטים לא שמו לב המורה יכולה לכתוב על הלוח "לבוא בכוח" (באגרסיביות) ו"להפוך שולחנות", שני ביטויים שהיו בשימוש בפרק. אפשר לשאול את הסטודנטים באילו טונים אמגד מדבר: ב"טונים גבוהים" או ב"טונים נמוכים" וכך להוסיף ביטוי סלנג חדש הקשור לפתירת בעיות במנטאליות הישראלית. סטודנט אחר אמר שהוא אהב יותר את הפרק על הכלב כי הוא אוהב כלבים. אפשר לפתוח דיון ולשאול למה מאיר מתכוון כשהוא אומר ה"כלב עלי". זה אומר שהוא דואג לכלב. אפשר לקשר את זה עם הסיפור לשבור את החזיר של אתגר קרת שבו הילד משתמש בביטוי הסלנג "הכל עלי" (עברית מן ההתחלה, חלק שני, עמ' 199). בהקשר הזה טוב לדבר על הביטוי "גידול כלב" או "גידול ילדים" ולקשר את

לצוד פילים

"גידול" עם שם התואר "גדול". בהמשך אפשר לקשר את הביטוי "צער גידול כלבים/ילדים" עם "צער בעלי חיים" שבו השתמשו בפרק. המילה "צער" מתקשרת לביטוי "אני מצטער/ת" שאותו למדנו כבר בשנה הראשונה.

סטודנטית אחרת שאלה למה אצל סייד קשוע הנשים יותר חזקות ויותר חכמות מן הגברים. ואומנם אשתו של אמגד, בושרה, היא מאוד עצמאית ודעתנית. פה אפשר להזכיר את הקשר בין החיים האישיים של סייד קשוע לבין גיבורי הסדרה. בפרק על הכלב, בושרה בוחרת את בעלה כ"הצגת מקרה" פסיכולוגי שהיא חקרה במשך כל הפרק, בושרה עוקבת אחרי ההתנהגות של בעלה שהיא חושבת שהיא פרנואידי. אמגד שם כיפה על הראש כדי שהכלבים לא ינבחו עליו כי הוא מאמין בהסתמך על דעה קדומה שכלבים נובחים על ערבים. בהצגת המקרה, בושרה טוענת שאמגד חובש כיפה כי "זאת דרך להפגין חרדה ולהשלים מה שחסר לו במישור הלאומי" וכך הוא דוגמא מובהקת "שהפוליטי הוא גם האישי". הסטודנטית ששאלה את השאלה הזאת מאוד מתעניינת בלימודי מגדר ושמתחיה שהיא עשתה את החיבור בין מה שהיא לומדת בשיעורים האחרים לבין עברית.

סטודנט אחר שהוא מאוד מתעניין בפוליטיקה שאל אם יש סרטים ישראלים אחרים שבהם היהודים והערבים חיים ביחד. בהזדמנות זאת כתבתי את המילה דו-קיום על הלוח והסברתי שבדו קיום חיים ביחד גם היהודים וגם הערבים כמו בעיר חיפה. בהקשר הזה הזכרתי את הסרט "לרקוד בחיפה" שבו רקדן מפורסם ממוצא ערבי חוזר למקום הולדתו ביפו ומנסה לארגן תחרות ריקודים בהשתתפות ילדים יהודים וילדים ערבים.

שודד בנק (לצוד פילים)

הסרט לצוד פילים מאת הבמאי רשף לוי (2013) הוא קומדיה על נער שביחד עם סבו

וחבריו מבית האבות מתכננים ומבצעים שוד של בנק שעשק את אביו המנוח של הנער. הסרט הוקרן בערב הפתיחה של פסטיבל הסרטים בסינמטק בירושלים ובכמה פסטיבלים יהודים וישראלים של סרטים בארצות הברית. המרצה דיבר על ההצלחה של הסרט בארץ בקרב הצופים לעומת הכישלון שלו בקרב המבקרים והצופים מחוץ לארץ. המרצה קישר את התגובה השונה שבה התקבל הסרט לנושא של הסרט, שהוא לא פוליטי ולא על השואה, שני נושאים מאוד פופולאריים בסרטים ישראלים בקרב הצופים האירופאים. הצופים האמריקאים לעומת זאת פשוט לא אוהבים לקרוא כתוביות. כמו כן הוא דיבר על הסוג של הסרט שהוא קומדיה. הוא אמר שהקומדיה בישראל שונה מהקומדיה באמריקה. בעבודה ערבית חוש ההומור נובע מזה שנקודת המבט היא של המקופח. גם היהודים באמריקה ביססו את ההומור שלהם מנקודת המבט הזאת. בישראל הרוב הוא יהודי ולכן ההומור נובע ממצבים חברתיים פנימיים המאפיינים את החברה הישראלית, וזאת הסיבה לכך שהקהל אהב את הסרט והמבקרים לא אהבו אותו.

סרטו הקודם של רשף לוי, איים אבודים, גם הצליח בקרב הישראלים כי הוא מציג מצבים יומיומיים מהתרבות הישראלית. עם שינוי אופי החברה הישראלית מחברה שהוקמה על ידי ערכים סוציאליסטיים לחברה שהיא יותר קפיטליסטית הועלו לפרק נושאים חברתיים חדשים. נושא אחד הוא הפער הכלכלי העצום בין אנשים שיש להם משאבים כלכלים לבין אלה שאין להם. בהקשר הזה הבנק מסתמן כאויב המרכזי של האזרח, שהוא במעמד פגיע כמו פנסיונרים בישראל שרובם חיים מתחת לקו העוני. החשיבות של הנושא הזה הודגשה בבחירות האחרונות שבהן המצב הכלכלי הפך לנושא מרכזי במצע הבחירות של כמה מפלגות שהעדיפו לדון בנושאים חברתיים יותר מבנושאים פוליטיים.

במפגש בכיתה סטודנטית אחת ביקשה מן המרצה להסביר את הכותרת "לצוד פילים". המרצה הסביר שהפילים בהקשר של הסרט הם הבנקים שיש להם עוצמה כלכלית גדולה ולצוד אותם פירושו לצאת נגד משהו גדול וחזק. סטודנט אחר קישר את עניין הבנקים ל"מחאת הקוטג'". הוא אמר שהוא היה בישראל כאשר נערכו הפגנות והוקמו אוהלים. הפגנה היא מילה שהסטודנטים למדו גם בשנה הראשונה וגם בשנה השנייה, בהקשר של התחממות כדור הארץ (עברית מן ההתחלה, חלק ב, עמ' 343). המילים "הפגנה" ו"אהלים" הן מילים שהסטודנטים מכירים מהקטע שקראנו על המוזיאון בנגב (עברית מן ההתחלה, חלק א, עמ' 148). הסטודנט קישר את המחאה עם עליית יוקר המחיה של דברים בסיסים כמו גבינת קוטג'.

סטודנטית אחרת העלתה הסתייגות מהאופן שמדברים בסרט על נשים, ש"זה לא יפה ולא נחמד". היא ציינה שבקטעים עם האחות יש התייחסויות אליה כאובייקט מיני. המרצה הסכים שהחברה הישראלית היא עדין שוביניסטית, אבל גם ציין שיש פחות צנזורה על כתיבת תסריטים לסרטים. הוא הסכים שבאמת אפשר לשפר את רמת התסריטים וליצור יותר כבוד לנשים וגם לקבוצות אחרות כמו לאנשים עם מוגבלויות. הוא אמר שבסרט הזה הבמאי ערבב הרבה סוגי סרטים: קומדיה, דרמה, וסוג של קומדיה בריטית נמוכה בסגנון בני היל.

סיכום

דרך צפייה בסרטים ישראלים ומפגש השיחה בעברית לאחר הצפייה, אפשר ליצור דרכים חדשות ומעניינות יותר לשינון ולימוד השפה העברית. במקום (או בנוסף) חזרה חד-גונית דרך תרגילים כתובים ולימוד מונוטוני למבחן, צפייה בסרטים ביחד עם הרצאות מקדימות יוצרת הזדמנויות לשימוש במילים וביטויים מן השפה המדוברת שהסטודנטים זיהו בסרטים וגם השתמשו בהם באופן מעשי במשך השיחה בעברית. בנוסף, במשך השיחה, המורה מציגה מילים וביטויים חדשים, הלקוחים מהשפה המדוברת, שהם קשורים לביטויים ומילים שכבר נלמדו. בצורה כזאת המודל המשתמש בצפייה בסרטים מאפשר, על ידי שימוש האנלוגי, שינון וחינוך באותו הזמן. עיתונאי או שודד בנק, כלב או מקלחת, סרטים ישראלים יוצרים אפשרויות חדשות ללימוד השפה בדרך ייחודית ומהנה.

הערות

- 1 דלית, כץ "ישראל בטיפול: הוראת השפה העברית והתרבות הישראלית דרך תוכנית הטלוויזיה בטיפול וסרטים ישראלים קצרים" Hebrew Higher Education, 13 (2010) pp.139-149
- 2 "Wesleyan University Israeli Film Festival: A Window into Teaching the Hebrew Language and Israeli Culture," Hed Halupan HaChadash, Volume 101, pages 109-113. Integrating the Israeli Film Festival into the Hebrew Curriculum", Hador, pages 172-176," April 2009
- 3 עבודה ערבית, שידורי קשת, ערוץ 2. כתב: סייד קשוע. יוצרים: סייד קשוע, שי קפו, רוני ניניו. במאי העונה השנייה: שי קפון.
- 4 לצוד פילים, רשף לוי, (2014, בילברג)
- 5 שירי גורן, "אך נזכור את כולם: הומור, אלימות והתנגדות קראטיבית בסדרת הטלוויזיה עבודה ערבית," עיונים בתקומת ישראל, כרך 24 (2014), עמ' 21-1

ביבליוגרפיה

- גורן, שירי "אך נזכור את כולם: הומור, אלימות והתנגדות קראטיבית בסדרת הטלוויזיה עבודה ערבית," עיונים בתקומת ישראל. כרך 24, עמ' 1-21. 2014 ,
- כץ, דלית. 2010. "ישראל בטיפול: הוראת השפה העברית והתרבות הישראלית דרך תוכנית הטלוויזיה בטיפול וסרטים ישראלים קצרים." Hebrew Higher Education, כרך 13 עמ' 139-149, 2010.
- Katz, Dalit. 2013. "Wesleyan University Israeli Film Festival: A Window into Teaching the Hebrew Language and Israeli Culture." Hed Haulpan Hehadash, Volume 101, pages 109-113
- Katz, Dalit. 2009. "Integrating the Israeli Film Festival into the Hebrew Curriculum". Hador, pages 172-176
- עבודה ערבית, שידורי קשת, ערוץ 2. כתב: סייד קשוע. יוצרים: סייד קשוע, שי קפו, רוני ניניו. במאי העונה השנייה שי קפון.
- לצוד פילים, רשף לוי, (2014, בילברג)